

Projektet Förbättrade hälsoundersökningar för migranter (MIG-projektet) - Landsting i samverkan, maj 2014

Innehåll och kvalitet i hälsoundersökningar för nyanlända migranter – en guide för berörd vårdpersonal

Utifrån alla individers rätt att "såväl i fysiskt som psykiskt avseende åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa" (FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, artikel 12) kan erbjudandet om en hälsoundersökning utgöra en första möjlighet att uppmärksamma ohälsa och behov av vård hos nyanlända migranter. Hälsoundersökningen rymmer ett individuellt samtal om hälsotillstånd och vaccinationsstatus, information om svensk hälso- och sjukvård och tandvård samt provtagning och kroppsundersökning utifrån behov. Hälsoundersökningen ger möjlighet att fånga upp, behandla och förebygga ohälsa och smittsamma sjukdomar.

Sveriges landsting är skyldiga att erbjuda asylsökande samt personer som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd ("papperslösa") en kostnadsfri hälsoundersökning, vilken dock är frivillig för individen. Nuvarande lagstiftning ger även asylsökande vuxna och personer utan nödvändiga tillstånd rätt till akut sjuk- och tandvård samt sådan vård som inte kan anstå. Detta omfattar mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning. Barn under 18 år som är asylsökande eller vistas i landet utan nödvändiga tillstånd har rätt till samma sjukvård och tandvård som barn bosatta i Sverige.¹ Migranter med uppehållstillstånd och folkbokföring har samma rättigheter som övrig befolkning. Landstingen har möjlighet att ansöka om ersättning från Migrationsverket för genomförda hälsoundersökningar av asylsökande samt för hälsoundersökningar av kvotflyktingar och personer som beviljats uppehållstillstånd av anhörigskäl inom en viss tidsperiod.² En del landsting erbjuder även andra nyanlända migrantgrupper en kostnadsfri hälsoundersökning för att i ett tidigt skede fånga upp hälsoproblem och vårdbehov. Ett sådant erbjudande kan exempelvis omfatta personer som gift sig med svensk medborgare, arbetskraftsinvandring eller studerande.

Det finns skillnader mellan Sveriges landsting och regioner vad gäller organisation och rutiner kring hälsoundersökningen. Organisationen kan vara mer sammanhållen (en enhet) eller utspridd (ansvar fördelat på ett större antal vårdcentraler). Oavsett organisation fyller nätverk med möjlighet till kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan vårdpersonal som genomför hälsoundersökningar en viktig funktion. När ansvaret för hälsoundersökningar är fördelat på ett större antal vårdcentraler kan en "spindel-i-nätet-funktion" vara värdefull för att säkerställa

¹ Lag (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl., Lag (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd, SOSFS 2011:11 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hälsoundersökning av asylsökande m.fl., SOSFS 2013:25 Socialstyrelsens föreskrifter om ändring i föreskrifterna och allmänna råden (SOSFS 2011:11) om hälsoundersökning av asylsökande m.fl.

² Förordning (1996:1357) om statlig ersättning för hälso- och sjukvård för asylsökande; Förordning (1990:927) om statlig ersättning för flyktningmottagande m.m., Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar, SFS 2013:1085 Förordning om ändring i förordningen (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar

informationsspridande och erfarenhetsutbyte mellan sjuksköterskor som genomför hälsoundersökningar. Det finns också skillnader mellan landsting vad gäller rutiner kring kallelse och tolk samt möjlighet till ytterligare resurser i anslutning till hälsoundersökning såsom exempelvis kuratorsstöd vid behov eller möjlighet till kompetensutveckling och handledning för vårdpersonal som genomför hälsoundersökningar.

Utifrån att förutsättningarna för hälsoundersökningen skiljer sig mellan olika landsting och regioner har deltagande landsting inom Adlongruppens Migrationsprojekt (MIG-projektet) sett ett behov av att bidra till ökad samsyn om innehåll och kvalitet i hälsoundersökningen. Med utgångspunkt i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hälsoundersökning av asylsökande m.fl. har MIG-projektet utarbetat denna guide som stöd för vårdpersonal som genomför hälsoundersökningar. Dokumentet fokuserar på hälsoundersökning av vuxna och ger råd och perspektiv på det individuella samtalet. Enligt Socialstyrelsens vägledning ska kroppsundersökning göras om det finns anledning till detta utifrån vad som framkommer vid det individuella hälsosamtalet eller vid misstanke om sjukdom. Provtagning ska ske, både generellt och individuellt utformad, utifrån vad som framkommer vid samtalet.

Socialstyrelsen tillhandahåller också en webbaserad vägledning för vård och omsorg för asylsökande m.fl.³, vilken uppdateras kontinuerligt. Här finns även en länk till webbplatsen Rikshandboken Barnhälsovård med information om hälsoundersökning av nyanlända flyktingbarn.⁴ Svenska Barnläkarföreningen och Svenska Skolläkarföreningen har också utarbetat ett konsensusyttrande om hälsoundersökning av nyanlända barn och unga vilken omfattar en checklista för undersökningar och prover. Folkhälsomyndighetens EU-projekt "Förbättrad struktur och samordning kring hälsoundersökningar av asylsökande"⁵ utgör ytterligare en resursbas.

Förutsättningar för en god hälsoundersökning

Följande förutsättningar och rutiner bidrar till att skapa kvalitet i hälsoundersökningen:

- Kallelse till hälsoundersökning som tydligt och enkelt förklarar syftet med hälsoundersökningen och skrivs på ett språk som mottagaren förstår. Om individen uteblir bör ny kallelse skickas minst en gång ytterligare.
- Minst 45 minuter (exklusive provtagning) avsätts för hälsoundersökning av en person. Då ett par eller familj kallas tillsammans kan de delar av hälsoundersökningen som rör information om hälso- och sjukvård och tandvård genomföras gemensamt. Samtalet om den individuella hälsan bör dock vara enskilt, det vill säga utan medföljande partner/barn eller annan anhörig eller god man. Detta gäller i

---

³ Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/vardochomsorgforasylsokandemedflera/halsundersokning>

⁴ Rikshandboken Barnhälsovård – Hälsoundersökning av nyanlända flyktingbarn: <http://www.rikshandboken-bhv.se/texter/asylsokande-flyktingar/halsundersokning-av-nyanlanda-flyktingbarn/>

⁵ Folkhälsomyndighetens webbplats: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/smittskydd-och-sjukdomar/migration-och-prevention/>

synnerhet de delar av hälsundersökningen som rör psykisk och sexuell hälsa. Det kan dock vara till hjälp om anhörig, vårdnadshavare eller god man deltar när information ges om hälso- och sjukvård och tandvård.

- Tolk anlitas vid behov och bör vara auktoriserad. Övervägande bör göras av för- och nackdelar med plats- eller telefontolk. Individen kan uppleva en större trygghet att samtala om känsliga ämnen när telefontolk används. Ett annat övervägande är om manlig eller kvinnlig tolk skapar olika förutsättningar till samtal om exempelvis sexuell hälsa. Anhöriga bör ej användas som tolk.

Centrala delar i hälsundersökningen

De delar av hälsundersökningen som listas nedan ("vad") ska inte ses som en checklista eller ett 'frågeformulär' utan som ett stöd för samtalet. Samtalet bör anpassas utifrån individens behov. Information som är viktig för framtida kontakter med hälso- och sjukvården dokumenteras i journalanteckningar.

Vad?	Bakgrundsinformation - Hur? Varför?
<p>Introduktion med klargörande av syfte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Syfte med hälsundersökningen • Tystnadsplikt 	<p>Hälsundersökningen syftar till att uppmärksamma behov av vård för individen, identifiera behov av smittskyddsåtgärder och ge information om hälso- och sjukvård och tandvård i Sverige.</p> <p>Hälsundersökningen rymmer ett samtal om hälsotillstånd samt provtagning och kroppsundersökning utifrån behov.</p> <p>Hälsundersökningen är ett erbjudande och således frivillig. De som kallas till hälsundersökning har rätt till god information om hälsundersökningens syfte som en grund för egna ställningstaganden och medverkan i vården.</p> <p>Då exempelvis sjuksköterskor har olika roll och ansvar i olika länder kan det vara bra att precisera den egna rollen och professionen.</p> <p>Tystnadsplikten innebär att det som framkommer vid hälsundersökningen inte får förmedlas vidare till individens familj eller till myndigheter. Det är viktigt att betona att Migrationsverket inte får ta del av resultatet då studier visar att det kan finnas en rädsla för att resultatet påverkar möjligheten att få stanna i Sverige. Förklara att tystnadsplikten även gäller för tolken.</p>
<p>Socialt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hemland • Migrationsbakgrund • Närfamilj eller anhöriga i Sverige • Fritidssysselsättning (kontaktnät) • Boende 	<p>Samtalsdelen som behandlar sociala frågor syftar till att skapa en kontakt samt ge en helhetsbild av individens situation och sammanhang, vilket kan vara ett redskap för att tolka eventuell ohälsa.</p> <p>Det är viktigt att förklara att dessa frågor ställs utifrån ett hälsosyfte eftersom de annars kan uppfattas som en upprepning av de frågor som Migrationsverket ställer som en del av asylprövningen.</p>

Vad?	Bakgrundsinformation - Hur? Varför?
<ul style="list-style-type: none"> • Utbildning 	<p>Hemland och levnadsförhållanden är av intresse för att bedöma den epidemiologiska situation som den undersökte levt under. Tillvaro i flyktingläger och annat land kan ha bidragit till både fysisk och psykisk ohälsa och utsatt individer för smittorisker.</p> <p>Familj och anhöriga kan utgöra ett stöd för individen. Vid tecken på ensamhet kan det vara relevant att ta upp fritidssysselsättning och uppmuntra till att odla intressen och hitta kontaktytor. Boendesituationen, till exempel osäkerhet kring boende och trångboddhet, kan påverka hälsan.</p> <p>Utbildningsnivå kan ha betydelse i samband med vård eller behandling, exempelvis läs- och skrivkunnighet eller om individen kan använda internet.</p>
<p>Levnadsvanor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fysisk aktivitet • Nutrition • Alkohol/Tobak/Droger 	<p>Hälsoundersökningen utgör ett tillfälle att lyfta frågeställningar som berör levnadsvanor och fånga upp levnadsvanor som eventuellt kan leda till ohälsa. Samtidigt ger detta en möjlighet att uppmuntra till fysisk aktivitet och hälsosamma vanor.</p> <p>Nutrition berör individens näringstillstånd och eventuella problem som påverkar näringstillförsel och näringsupptag, till exempel aptit, illamående, kräkningar och blåsor i munnen.</p> <p>Frågor om alkohol/tobak/droger syftar till att fånga upp eventuellt riskbruk/missbruk och ge information utifrån behov.</p>
<p>Tidigare hälsoproblem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tidigare sjukdom/läkemedel • Sjukhusvistelse • Tuberkulos 	<p>Det är viktigt att fånga upp tidigare hälsoproblem då dessa kan ha samband med och påverka den nuvarande hälsan. Sjukhusvistelse kan vara en indikation på tidigare sjukdomars/hälsoproblems allvarlighetsgrad. Det är centralt att ta reda på om individen har behandlats eller behandlas med läkemedel.</p> <p>Fråga om individen eller nära anhörig haft eller kontrollerats på grund av misstänkt tuberkulos. Frågor nedan under "Nuvarande hälsotillstånd (fysiskt)" rymmer frågor som relaterar till symtom på tuberkulos.</p>
<p>Vaccinationsstatus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tidigare vaccinationer (ärr BCG, PPD) 	<p>En god målsättning är att alla, både barn och vuxna, ska ha ett fullgott vaccinationsskydd på samma nivå som svenskfödda. Barn upp till 18 år har enligt lag rätt till kompletterande vaccination, men det är även viktigt att se över vuxnas tidigare vaccinationskydd och planera för kompletterande vaccinationer.</p>
<p>Nuvarande hälsotillstånd (fysiskt)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Allmäntillstånd • Allergier • Feber • Vikt upp-/nedgång • Sömn/nattsvettningar • Hosta 	<p>Samtalet om hälsotillstånd bör ta sin utgångspunkt i allmäntillståndet och eventuella tecken på ohälsa. Ge individen utrymme att beskriva sitt hälsotillstånd med utgångspunkt från sjukdom, skada, symtom eller funktionshinder.</p> <p>Notera att feberperioder, viktnedgång, långvarig hosta och nattliga svettningar kan vara tecken på tuberkulos.</p> <p>Eventuell kroppsundersökning görs utifrån de behov som framkommer vid samtalet. Hälsoundersökningen bör fånga upp fysisk ohälsa för eventuell remiss/konsultation till läkare.</p>

Vad?	Bakgrundsinformation - Hur? Varför?
<ul style="list-style-type: none"> • Hud/sår/utslag • Diarré eller övriga magbesvär • Synbesvär • Hörselbesvär • Munhälsa • Elimination 	<p>Provtagning är viktigt för att identifiera hälsoproblem och ge den enskilde möjligheten till behandling. Vad som ingår i rutinmässig provtagning vid hälsoundersökning varierar utifrån enskilda landstingsbestämmelser och varierar med individens ursprungsland. Om det finns misstanke om andra hälsoproblem utifrån vad som framkommer vid samtalet bör bedömning göras om ytterligare provtagning. Socialstyrelsen webbaserade vägledning ger ytterligare information.⁶</p> <p>Länkarna till PHE (Public Health England) och WHO ger information om den epidemiologiska situationen i olika länder.⁷</p>
<p>Psykisk hälsa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedstämdhet/ångest • Sömnproblem • Koncentrationsförmåga • Trauman • Information om ev. möjlighet till kurator/psykologkontakt 	<p>Den psykosociala situationen eller traumatiska upplevelser kan påverka hälsotillståndet. Hälsoundersökningen bör fånga upp psykisk ohälsa för eventuell remiss till kurator/psykiatri i de fall det är möjligt. Det är viktigt att vara lyhörd och varsam vid frågor om trauman vid ett enstaka samtal. Samtalet bör ge utrymme att beskriva svårigheter. Frågor om nattsömn och koncentrationsförmåga kan vara ett sätt att närma sig den psykiska hälsan utan att vara explicit vad gäller trauma. Hur/vad man gör för att klara av situationen/problemen kan ge en indikation på allvarlighetsgraden.</p>
<p>Sexuell hälsa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Menstruation • Graviditet • Preventivmedel • Könstymning • Genitala besvär/sår • Information om kvinnoklinik/mödravårdscentral/mansmottagning/ungdomsmottagning/STI-mottagning/internetsidor 	<p>Hälsoundersökningen bör öppna upp för ett samtal om sexuell hälsa, men med varsamhet då detta kan vara ett känsligt eller tabubelagt ämne.</p> <p>Ge information om vart man vänder sig för frågor kring sexuell hälsa, preventivmedel och skydd mot sexuellt överförbara infektioner. Detta är angeläget för både män och kvinnor i alla åldrar.</p> <p>Informera om vart en kvinna vänder sig vid graviditet.</p> <p>Frågor om menstruation och/eller urinbesvär kan vara en väg till att uppmärksamma eventuell könstymning. Om det framkommer att kvinnan genomgått könstymning är det viktigt att samtala utifrån ett hälsoperspektiv. Det kan vara bättre att använda ordet omskärelse i samtalet istället för könstymning då det senare ordet är mer negativt laddat (dock används könstymning i dokumentation). Informera om lagstiftningen, men utan att skuldbelägga. Ge annan information utifrån behov.⁸</p>

⁶ Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/vardochomsorgforasylsokandemedflera/halsundersokning/provtagning>

⁷ PHE: <http://www.hpa.org.uk/MigrantHealthGuide/CountriesAZ/>

WHO Global Health Observatory: <http://apps.who.int/gho/data/?theme=country>

⁸ Kunskapsnätverket hiv/STI Norr har utarbetat ett kunskapsunderlag samt samtalspunkter för samtal om sexuell hälsa och hiv-STI-prevention: www.hivstinorr.se

Vad?	Bakgrundsinformation - Hur? Varför?
<p>Information om hälso- och sjukvård och tandvård</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rättigheter till vård • Informationskällor/rådgivning (telefonrådgivning, vårdguiden) • Kontaktuppgifter till vårdcentral och tandvård 	<p>De som på olika grunder fått ett uppehållstillstånd och blivit folkbokförda har samma rätt till fullgod svensk sjukvård. Barn under 18 år som är asylsökande eller vistas i landet utan nödvändiga tillstånd har rätt till samma sjukvård och tandvård som barn bosatta i Sverige. Asylsökande vuxna och personer utan nödvändiga tillstånd har rätt till akut sjuk- och tandvård samt sådan vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning. Landstinget (ansvarig läkare) gör bedömningen om vilken vård som kan ges.</p> <p>Ge information om hur svensk sjukvård fungerar, med sjuksköterskors och läkares funktioner och ansvar samt de olika vårdnivåerna på vårdcentraler och akutmottagningar.</p> <p>Beskriv tillgång till förebyggande hälso- och sjukvård och tandvård för barn och ge information om kontakt med BVC, skolhälsa och tandvård.</p>
<p>Sammanfattning och åtgärder</p> <ul style="list-style-type: none"> • Remisser • Stödinsatser (t.ex. kurator, psykolog) • Hälsoundersökningskort • Journalföring och samtycke • Information om hur provsvar kommuniceras 	<p>Fråga om det är något annat som individen skulle vilja fråga om eller berätta. Det är viktigt att tydligt sammanfatta och informera om vad man kommit fram till vid hälsoundersökningen.</p> <p>Ge information om eventuella remisser och stödinsatser såsom kurator eller psykolog (beroende på vad som finns tillgängligt inom det egna landstinget).</p> <p>Lämna hälsoundersökningskort (om landsting använder sådant) och förklara syfte.</p> <p>Informera om sammanhållen journalföring och samtycke. Bekräfta att du får skicka iväg en kopia på journalen till exempelvis BVC, skolhälsa eller till vårdcentral i annat landsting om individen flyttar och förklara varför.</p> <p>Ge hänvisning till provtagning samt information om hur provsvar kommuniceras (bör undvika att skicka positiva provsvar brevlades). Försäkra dig om att du har aktuella kontaktuppgifter/telefonnummer.</p>